

HEPİNİZİ HASRETLE ÖPERİM
SAMET AĞAOĞLU'NUN CEZAEVİ YILLARINDAKİ
AİLE MEKTUPLARI

Azize F. Çakır İstanbul Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü'nden 2010'da mezun olan Azize F. Çakır, yüksek lisansını "Osmanlı Siyasetinde Haneler: Hüseyin Mehmed Paşa ile Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa Arasındaki Rekabet" başlıklı teze Sabancı Üniversite'sinde (2011-2013), doktorasını ise "Müsadere Uygulamaları, Servet Birikimi Politikaları ve Mehmed Said Halet Efendi (1761-1822) Vakası" başlıklı teze İstanbul Şehir Üniversitesi'nde (2013-2020) tamamlamıştır. 2020-2025 yılları arasında iki TÜBİTAK projesine araştırmacı olarak katkı sağlamıştır ve şu anda bağımsız araştırmacı olarak Ağaoğlu Arşivi üzerinde çalışmaktadır.

Hepinizi Hasretle Öperim

Samet Ağaoğlu'nun
Cezaevi Yıllarındaki Aile Mektupları

Hazırlayan
Azize F. Çakır

Mektup

YAPI KREDİ YAYINLARI

İçindekiler

Teşekkür • 7

Giriş • 9

Mektupların Keşfi • 11

Ağaoğlu Soyağacı ve Mektuplaşan Aile Fertlerine Dair • 15

Aile Mektuplarına Dair • 21

Samet Ağaoğlu Mektupları • 26

Süreyya Ağaoğlu Mektupları • 36

Tezer Taşkiran Mektupları • 41

Tektaş Ağaoğlu Mektupları • 44

Mustafa Kemal Ağaoğlu Mektupları • 48

Sitare Ağaoğlu Mektupları • 52

Neriman Ağaoğlu Mektupları • 55

Oğuz ve Turgut Babaoğlu Mektupları • 60

Hayrettin Erkmen Mektupları • 63

Mektupların Yayına Hazırlanması ve Transkripsiyona Dair • 65

Mektuplar • 68

Mektupların Listesi • 414

Kaynakça • 460

Teşekkür

Bu kitaba konu olan mektupları da barındıran Ağaoğlu Arşivi, babadan oğula –Ahmet Ağaoğlu’ndan (1869-1939) Samet Ağaoğlu’na (1909-1982), ondan Tektaş Ağaoğlu’na (1934-2018) ve nihayet Ahmet Ağaoğlu’na (d.1962)– intikal ederken her kuşağın kendi belgelerini eklemesiyle bugünkü hâlini almıştır. Bu arşivi günümüze taşıyan ve silsilenin dördüncü kuşağını temsil eden Ahmet Ağaoğlu’na, bu kitabın ortaya çıkmasına imkân tanıdığı için canı gönülden teşekkür ederim. Ahmet, ailesinin yalnızca evrakını değil sözlü hafızasını da titizlikle koruduğu için, mektuplardaki pek çok ayrıntıyı onun hem bilgilendirici hem de keyifli sohbetleri sayesinde aydınlatabildim. Ardı arkası kesilmeyen sorularımı sabırla yanıtlamakla kalmadı; ailenin diğer fertlerine ulaşmamın da yolunu açtı. Onun aracılığıyla görüştüğüm aile üyeleri Maral ve Osman Babaoğlu’na, Ahmet Güvenç’e, Fatma Ferial (Ağaoğlu) Sevinç’e ve Toprak İncili’ye yardımları ve katkıları için şükranlarımı sunarım.

Değerli hocam Prof. Dr. Abdulhamit Kırmızı’ya kitabın organizasyonuna dair önerilerde bulunduğu ve Ağaoğlu Ailesi ile ilgili literatüre yeni eklenen çalışmalara işaret ettiği için çok teşekkür ederim. Mektupların kısa özetlerinden oluşan bir liste hazırlayıp kitaba eklememi öneren hocam Doç. Dr. Günhan Börekçi’ye de müteşekkirim. Meslektaşım Dr. Ömer Koçyiğit’in yürütücülüğünü üstlendiği “Sosyokültürel, Tarihi ve Dini Boyutlarıyla Sultantepe Özbekler Tekkesi” adlı TÜBİTAK projesi, aile arşivleri hakkında yeni bilgiler edinmeme ve Erken Cumhuriyet Dönemi’nin önemli diplomatlarından Münir Ertegün’ün özel arşivindeki bir not defterini inceleyebilmeme vesile oldu. Ömer’e hem beni bu projeye dahil ettiği hem de Samet Ağaoğlu’nun eski harfli mektuplarında okunması güç kelimeleri gözden geçirip, fikir ve kaynak önerilerini paylaştığı için teşekkür ederim. Bu proje sayesinde tanıştığım Münir Bey’in torunu Prof. Dr. Aslı Gökse’ye, tanıdığı Ağaoğullarına dair bilgilerini benimle paylaştığı için şükranlarımı sunarım. Te-

şekkür listelerimin demirbaşları Ali Gözeller ve Dr. Ayhan Han, her zamanki gibi dostluklarını ve mesleki dayanışmalarını benden esirgemediler. Ağaoğlu Arşivi'nin kaba tasnifine başladığım gün benimle birlikte gece yarısına kadar mesai yaptılar. İlk defa bir aile evrakını keşfetme heyecanını en çok onlarla paylaştım. Ali Gözeller, yoğun iş temposuna rağmen okuyamadığım kelimeleri gözden geçirmeye de zaman ayırdı. Gamze İlaslan Koç'a ise zorlandığım zamanlarda yazma motivasyonumu yeniden kazanmama yardım ettiği için teşekkür ederim. Son olarak, sevgili eşim Cengiz Kurban, biraderlerim Atilla, Alparslan ve Yavuz Çakır başta olmak üzere canım aileme tüm destekleri, anlayışları ve özellikle de sabırları için müteşekkirim.

Giriş

Samet Ağaoğlu 1946 senesinde katıldığı Demokrat Parti'nin önde gelen isimlerinden biri olmuş; on dört yıl boyunca genel kurul üyeliğinden parti müfettişliğine, milletvekilliğinden bakanlığa kadar birçok görev üstlenmiştir. 27 Mayıs 1960 Darbesi sırasında birçok Demokrat Partili siyasetçi ve bürokratla birlikte tutuklanarak Yassıada'da Anayasayı İhlal ve Vatan Cephesi davaları kapsamında yargılanmış ve 15 Eylül 1961'de müebbet hapis cezasına çarptırılmıştır. Yaklaşık dört buçuk yıl cezaevinde kaldıktan sonra Ekim 1964'te sağlık sorunları gerekçesiyle Cumhurbaşkanlığı kararıyla affedilerek serbest bırakılmıştır. Tutuklu olarak Ankara Harp Okulu ve Yassıada'da, sonrasında hükümlü sıfatıyla İmralı, Kayseri ve Toptaşı cezaevlerinde bulunduğu dönemde ablaları Süreyya Ağaoğlu ve Tezer Taşkiran, kız kardeşi Gültekin Ağaoğlu, eşi Neriman, çocukları Tektaş, Mustafa Kemal ve Sitare Ağaoğlu başta olmak üzere ailesiyle mektuplar vasıtasıyla haberleşmiştir. Bu aile fertleri, söz konusu dönemde yalnızca cezaevindeki Samet Bey'le değil kendi aralarında da mektuplaşmışlardır. Bu kitap, söz konusu yazışmalardan oluşan 376 mektupla birlikte 5 kartpostal ve bir nişan davetiyesini içermektedir. Tamamı Türkçe olarak kaleme alınmış olan bu mektuplardan 334'ü Latin harfleriyle 42'si ise eski harflerle –yani Arap alfabesiyle– yazılmıştır. 15 mektupta tarih bilgisi yer almazken, 27 mektupta yalnızca gün ve ay belirtilmiş ama yıl kaydedilmemiştir. Tarih belirtilmiş mektuplardan ilki 5 Haziran 1960 sonuncusu ise 21 Ekim 1964'te kaleme alınmıştır.

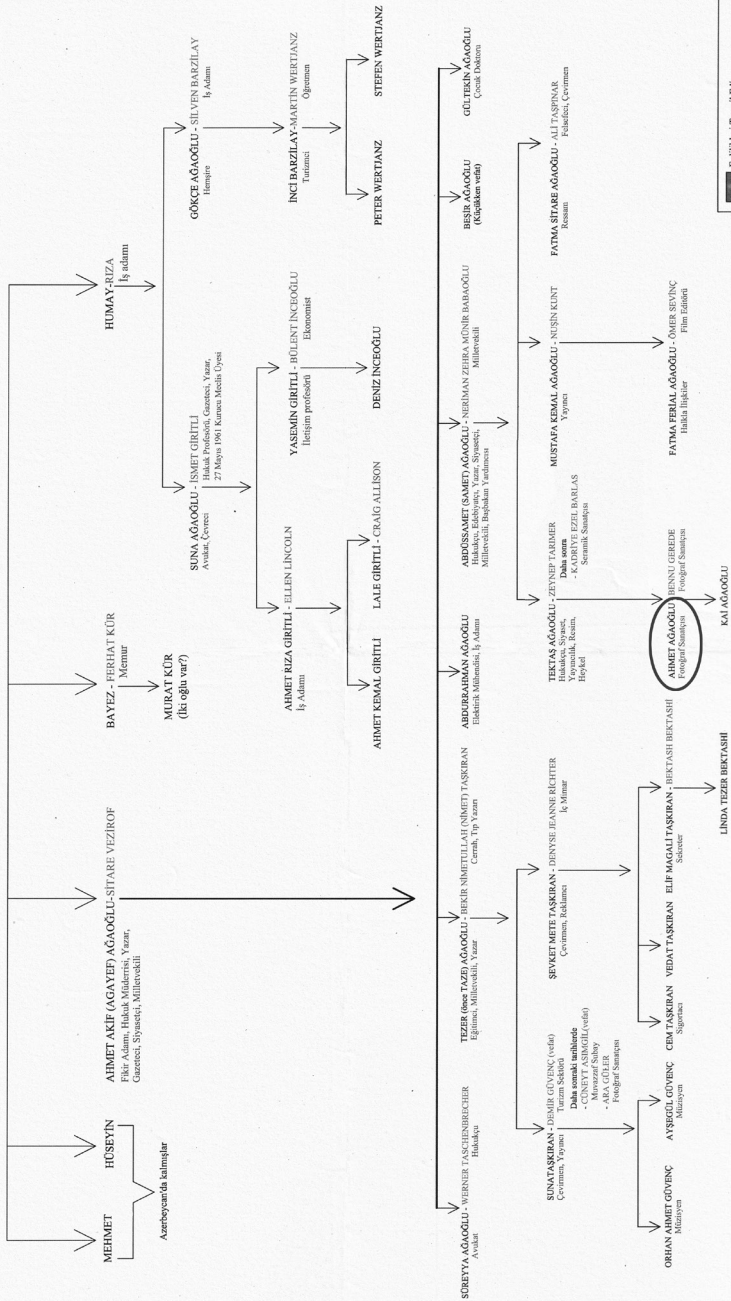
Mektupların Keşfi

Bu mektupları keşfetmeme, dolayısıyla bu kitabı yazabilmeme vesile olan şey alelade bir gayrimenkul alım satımı. 2022 sonbaharında, ismini ve telefon numarasını temin ettiğim satıcı tarafını aradım. Ahmet Ağaoğlu (d. 1962) adlı muhatabım benimle son derece kibar, kibar olduğu kadar da içten bir üslupla konuştu. Bu alım satım için bir iki kez telefonla konuştuktan sonra Beşiktaş Arnavutköy'deki Di-Dante adlı mekânda 7 Ekim 2022'de ilk defa yüz yüze görüştük. Onun tanınmış bir aileden geldiği kulağıma çalınmıştı ama detaylara vâkıf değildim. İlk kez o gün ailesi hakkında sohbet ederken Samet Ağaoğlu'nun torunu olduğunu öğrendim. Noter işlemleri gibi prosedürler için bir araya geldikçe dedesi dışındaki diğer üst soy akrabalarına dair sohbetlerimiz koyulaştı. İlerleyen günlerde –artık senli benli devam ettirdiğimiz sohbetler sırasında– bizzat aile fertlerince hazırlanmış bir soyağacını talebim üzerine benimle paylaştı. Ahmet'i soyağacında daire içine alarak gösterdim.

Ahmet'in ikinci evladının yani Aycan Yeniley'le birlikteliğinden olan Can Ege Ağaoğlu'nun (d. 2010) bu soyağacı hazırlandıktan sonra dünyaya geldiğini ve Ağaoğlu ailesinin en genç ferdi olduğunu belirtmek gerek. Tarihçi refleksiyle Ahmet'e elinde ailesine ait başka evrak bulunup bulunmadığını sordum ve kendimi –bir hocamın sonradan “Ben öyle şeyler yalnız filmlerde oluyor sanıyordum” diye niteleyeceği– bir serüvenin, bir aile arşivinin varlığını keşfetme macerasının içinde buldum.

Ahmet'in bir ayağı İstanbul'da bir ayağı Adana'daydı ve her iki şehirde de evi ve çalışma ofisi vardı. İstanbul'daki ofisinde birtakım belgeler olduğunu söyleyince hemen görmek istedim ama ofisi tadilatla olduğundan ustaların işlerini bitirmelerini beklememiz gerektiğini söyledi. Bir güzel haber daha verdi: Adana'daki çiftlik evinin kütüphanesinde de birtakım evraklar vardı ve bir sonraki gün orada olacaktı. İki hafta sonra Adana'dan İstanbul'a döndü ve Elmadag'daki Divan Otel'i'nin pastanesinde –eskiden annesi

MİRZA HASAN AGAYEF-TAZE

Evlilikleri Temsil Ediyor
Meslek ve Çalışmaları Temsil Ediyor

Zeynep Hanım'la sık sık geldiği mekânda– buluştuk. Çiftlik evinin kütüphanesinde bulduğu şeyleri yanında getirmişti: Soyağacında “Ahmet Akif (Agayef) Ağaoğlu” olarak belirtilen büyük dedesine ait eski harfli evrakların bulunduğu küçük bir poşet. Birkaç hafta sonra ofisindeki tadilatın bittiğini haber verdi. Asmalımescit'te bulunan bu ofisin cumbasında babası Tektaş Ağaoğlu'ndan yadigâr bir çalışma masası vardı. Bu masanın başında geçirdiğim ilk mesai gününe yine Tektaş Bey'den yadigâr evrak dolu bir bavulla başladım. Eski gazete ve dergi nüshaları, el yazısı notlar, defterler ve mektupların yanı sıra fotoğrafların da bulunduğu bu bavuldaki evrakların kaba tasnifini yaptıktan sonra ofisteki kutuların içlerine bakmaya başladım ki buralardan da hatırı sayılır miktarda tarihî malzeme çıktı. Bu süreçte, Ahmet ev ve büro olarak kullandığı diğer mekânlardaki kütüphanelerini elden geçirdi ve yeni şeyler buldukça bana –Asmalımescit'e– getirmeye devam etti.

Ahmet'e diğer aile fertlerine de ellerinde evrak olup olmadığını sormasını rica ettim. Ayvalık'ta yaşayan üvey kardeşi Toprak İncili'nin evinde de birtakım belgeler olduğunu ve yolu o taraflara düşünce bunları bana getireceğini söylese de yoğunluğundan dolayı Ayvalık seyahatini ha bire erteliyor, ben ise meraktan çatlıyordum. Aklıma gelen çözüm planını ona söyledim: Ayvalık'a bizzat gitmek. Kardeşine mevzuyu anlatıp telefon numarasını bana iletti. Kardeşi Toprak Hanım'ı hemen o gün (31 Mart 2023) aradım. Beni çok sıcak bir sesle karşıladı ve ne zaman istersem ziyaretine gidebileceğimi söyledi. Eşimle birlikte hemen o akşam yola koyuldum ve Ayvalık'tan Toprak'la selfimi gönderdiğim Ahmet “Bu ne hız” diye bana takılmaktan kendini alamadı.

Toprak'ın çalışma odasında üvey babası Tektaş Bey'e ait dört çekmeli metal bir evrak dolabı streç filme sarılı hâlde duruyordu. İstanbul'daki aile apartmanlarında Toprak'ın annesi Kadriye Ezel Ağaoğlu'nun bir dairesi bir de resim ve heykel çalışmalarını sürdürdüğü atölyesi varmış. Kadriye Ezel Hanım, bu apartmanda Tektaş Bey'le birlikte yaşarken bu dolap dairelerinin salon kısmındaymış. Tektaş Bey'in 2018 yılında vefatından sonra hem bu evrak dolabı hem de diğer eşyaları atölyeye taşınmış. Annesi Kadriye Ezel Hanım'ın 2020 senesinde vefatından sonra daire ve kısa zaman sonra da atölye tamamen boşaltılıp birkaç ay önce satılmış. Satış

işleminde sonra bazı eşyaları şu anda ikamet etmekte olduğu Ayvalık'taki evine kargoyla yollatan Toprak, bir taraftan bunları anlatırken bir taraftan da evrak dolabının streç filmini çıkarmama yardımcı oluyordu. Bu kitabın konusunu oluşturan mektupların bir bölümü rahmetli Tektaş Ağaoğlu'na ait bu evrak dolabından, diğerleri ise Tektaş Bey'in oğlu Ahmet'in Asmalımescit'teki ofisi başta olmak üzere İstanbul ve Adana'daki büro ve evlerinin kütüphanelerinden çıktı.

Tasnif sırasında Ağaoğlu Arşivi adını verdiğim bu aile evrakı için AGA referansını tercih ettim. Dört nesil boyunca birikimli olarak aktarılan bu arşiv içinde Ağaoğullarının hatırat, günlük, not defterleri ve mektuplarından oluşan ben-anlatıları önemli bir yere sahipti. Mektupları tasnif ederken aile fertleri arasında gidip gelenleri ve aile bireylerinin diğer fertlerle mektuplaşmalarını ayrı ayrı klasörlere aktardım. Bu kitaba sadece aile mektupları klasörlerine dahil ettiğim yani yazarı da muhatabı da bir aile ferdi olan mektuplardan Samet Ağaoğlu'nun cezaevinde bulunduğu dönemde yazılmış olanları aldım.

Ağaoğlu Soyağacı ve Mektuplaşan Aile Fertlerine Dair

Ahmet'in muhafaza ettiği soyağacı Mirza Hasan Agayef ile başlatılmış ve eşinin Taze Hanım olduğu belirtilmiş. Mirza Hasan Bey, o vakitler Çarlık Rusyası'nın parçası olan Karabağ'a bağlı Kurtlareli'nde pamuk üretimi yapan bir toprak sahibidir.¹ Soyağacında, onunla eşinin çocuklarından oluşan ikinci kuşaktaki beş fertten dördünün yalnızca isimleri (Mehmet, Hüseyin, Bayez ve Humay), Samet Bey'in babasının –yani Ahmet'in büyük dedesinin– isminin yanı sıra eski ve yeni soy ismi de belirtilmiş: “Ahmet Akif (Agayef) Ağaoğlu”. Dolayısıyla ilk nesilde Agayef olarak belirtilen soy ismi, Ahmet Bey'le birlikte Ağaoğlu'na dönüşmüş ki bu sadece onun değil eşi Sitare Hanım'ın ve çocuklarının hayatındaki en büyük kırılmalardan birini; Çarlık Rusyası'ndan Osmanlı İmparatorluğu'na oradan da Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişlerini temsil ediyor.

Soyağacında “fikir adamı, hukuk müderrisi, yazar, gazeteci, siyasetçi ve milletvekili” olarak tanımlanan Ahmet Bey 1869'da Karabağ Şuşa'da doğar ve üniversite tahsili için Paris'e gidip l'École Pratique des Hautes Études'ten tarih ve filoloji diplomasını 1892'de alır.² Bir taraftan da Hukuk Fakültesi'ne devam ettiği Fransa'daki talebelik döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin (İTC) önde gelen mensuplarıyla tanışması ve Türk kimliği hakkında yaptıkları sohbetler, onun Karabağ'a döndükten sonraki neşriyat faaliyetleri üzerinde önemli bir etki bırakır.³ Karabağ'dayken, bölgenin önde gelen ailelerinden Veziroflara mensup Sitare Hanım'la evlenir. Çocuklarından Süreyya, Tezer, Abdurrahman ve Samet (Abdüssamet) burada dünyaya gelirler. Kafkasya'da sürdürdüğü faaliyetlerin “pan-

1 Süreyya Ağaoğlu, *Bir Ömür Böyle Geçti - Sessiz Gemiye Beklerken* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013), s. 14.

2 AGA, Ahmet Ağaoğlu'na ait l'École Pratique des Hautes Études'ten alınmış 1892 tarihli tarih ve filoloji diploması.

3 Ağaoğlu, *Bir Ömür Böyle Geçti - Sessiz Gemiye Beklerken*, s. 14.

Türkist” olduğu gerekçesiyle Çarlık Rusyası’nca 1908 itibarıyla takip edilmeye başlanır.⁴ Kısa süre sonra ilan edilen II. Meşrutiyet’le güç dengeleri İTC mensubu arkadaşlarının lehine değişince 1909 baharında İstanbul’a taşınır ve eşiyle dört çocuğu da kısa süre sonra yanına gelirler.

İstanbul’da üstlendiği ilk resmî görev Maarif müfettişliği ve Süleymaniye Kütüphanesi müdürlüğü olur.⁵ Aynı zamanda, İstanbul Darülfünunu’nda filoloji ve tarih dersleri vermeye başlar ve *Türk Yurdu* dergisi ile 1912’de kurulan Türk Ocakları’na da katkı sağlar. Aynı sene İTC listesinden Afyon Karahisar mebusu seçilir. Bolşevik Devrimi’nden sonra Osmanlı İmparatorluğu’nun Kafkasya’ya gönderdiği Kafkasya İslam Ordusu’na siyasi danışman olarak refakat etmişse de Mondros Mütarekesi’nin imzalanması üzerine geri döndüğü İstanbul’da işgalci İtilaf Devletleri’nin yetkilileri tarafından tutuklanarak Limni’ye ve sonrasında Malta’ya sürgüne gönderilir. 1921’de serbest bırakıldıktan sonra Mustafa Kemal Paşa’nın başlattığı Millî Mücadele’ye katılmak üzere Anadolu’ya geçer. Millî Mücadele’ye halk desteğini artırmak amacıyla yürütülen propaganda faaliyetlerine özellikle müellif ve ideolog kimliğiyle önemli katkılar sağlar. Bu bağlamda *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin başyazarlığı yanında irşat heyetleriyle yurt gezilerine katılır ve Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğü görevini üstlenir. Cumhuriyet’in ilanından sonra II. ve III. dönem Kars milletvekilliği yaparken hukukçu kimliğiyle hem meclisteki anayasa çalışmalarına katılır hem de Ankara Hukuk Mektebi’nde ders vermeye devam eder. 1930’da ise Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kurucularından olur. Bu kısa ömürlü muhalefet partisi deneyiminden sonra taşındığı İstanbul’da akademik hayatına emekli edildiği 1933’e kadar devam eder ve emeklilik döneminde yazarlık ve gazetecilik faaliyetlerine yoğunlaşır.

Ahmet Bey’in ilk çocuğu Süreyya Ağaoğlu (1903-1989) Cumhuriyet döneminin ilk kadın avukatlarından biridir. İstanbul Darülfünunu Hukuk Fakültesi’nden 1925 senesinde mezun olduktan sonra avukatlık stajını Adliye Vekâleti’ne bağlı Hukuk İşleri Dairesi’nde

4 Fahri Sakal, *Ağaoğlu Ahmed Bey* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), s. 22.

5 Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi* (İstanbul: Ülken Yayınları, 2005), s. 409.